

ТЕРНОПЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ГНАТЮКА

ЛЕТНЯНЧИН ПЕТРО ПЕТРОВИЧ

УДК 821.111:821.161.2

**КОНЦЕПЦІЯ ОСОБИСТОСТІ
У ДРАМАХ Б. ШОУ, І. ФРАНКА, В. ВИННИЧЕНКА: КОМПАРАТИВНИЙ ДИСКУРС**

10.01.05 – порівняльне літературознавство

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Тернопіль – 2009

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано на кафедрі теорії та практики перекладу Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор філологічних наук, професор
Зиморя Микола Іванович,
Дрогобицький державний педагогічний
університет імені Івана Франка,
завідувач кафедри теорії та практики перекладу.

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, професор
Хороб Степан Іванович,
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника,
завідувач кафедри української літератури;

кандидат філологічних наук, доцент
Кебало Микола Степанович,
Тернопільський національний педагогічний університет імені
Володимира Гнатюка,
доцент кафедри німецької мови.

Захист відбудеться “___” травня 2009 року о ___ год. на засіданні спеціалізованої вченої ради К 58.053.02 по захисту кандидатських дисертацій при Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка за адресою: 46027, м. Тернопіль, вул. М. Кривоноса, 2.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (46027, м. Тернопіль, вул. М. Кривоноса, 2).

Автореферат розісланий “___” квітня 2009 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

М. Б. Лановик

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Особистість, її психологія, морально-етичний кодекс, місце та роль у соціумі отримали оригінальну інтерпретацію на сторінках п'єс Бернарда Шоу (1856–1950), Івана Франка (1856–1916), Володимира Винниченка (1880–1951). З одного боку, ця своєрідність розкриття складнощів і парадоксів образу людини з погляду її культури, особливостей характеру і поведінки засвідчує самотність письменників, а, з іншого, – зумовлена літературною ситуацією кінця XIX – початку XX століття. Світогляд драматургів формувався у час дійового оновлення естетичних засад творчості. Окреслена доба пов'язана з утвердженням таких художніх напрямів і течій, як неореалізм, натуралізм, символізм, неоромантизм, імпресіонізм. Їх визначні представники Г. Ібсен, Б. Шоу, Г. Гауптман, І. Франко, В. Винниченко, Леся Українка, М. Метерлінк, А. Стріндберг, С. Виспянський, А. Чехов, Олександр Олесь формували нові принципи художнього освоєння дійсності, по-новому підходили до трактування індивідуальних характеристик особистості. Коло художніх зацікавлень письменників визначалося філософськими, соціальними, етичними, психологічними проблемами. Авторська увага фокусувалася на процесі зміни духовних запитів, свідомості їхнього сучасника. Тут постала низка оригінальних характерів, факторів впливу на їх становлення.

Актуальність теми дослідження. Огляд стану дослідження концепції особистості у драматургії Б. Шоу, І. Франка, В. Винниченка засвідчує, що на сьогодні в українській літературознавчій науці немає її цілісного аналітичного висвітлення. При помітній увазі критиків до творчості драматургів у сучасному українському літературознавстві відсутні системні аналізи цієї тематики. Необхідність сучасного прочитання творчого доробку Б. Шоу, І. Франка, В. Винниченка в такому ракурсі продиктована тим, що осмислення художньої концепції особистості в п'єсах письменників у порівняльному ключі – актуальне завдання української компаративістики. Цілісний аналіз образу людини у драматургії Б. Шоу, І. Франка, В. Винниченка дає можливість простежити еволюцію їхнього світобачення та світосприйняття, заглибитись у таїни їхньої поетики характеротворення.

П'єси Б. Шоу «Професія місіс Уоррен», І. Франка «Украдене щастя», В. Винниченка «Брехня» вирізняються дискусійним характером, новаторством архітектоніки, парадоксальністю ситуацій, самотніми персонажами, концентрацією уваги на емоційно-психічних станах змальованих постатей. Спільним для драматургів є зацікавлення духовним світом особистості, яка своїми вчинками і поведінкою протиставляє себе суспільству, його умовностям і недолугим звичаям, утверджує нові виміри морально-етичних норм людської спільноти. Центральні постаті п'єс Б. Шоу «Будинки в дівця», «Пігмаліон», І. Франка «Учитель», «Кам'яна душа», В. Винниченка «Memento», «Гріх» не змальовані відповідно до еталонного образу позитивного героя. Тут має

місце зміна фокусування зображення – наголос робиться на дегероїзації персонажів. Ці особливості прийомів і засобів характеротворення збагачують драматургічну форму, вносять у неї істотні структурні зміни. Увиражені риси письма Б. Шоу, І. Франка, В. Винниченка недостатньо досліджені у компаративному ключі. Досі відсутній детальний порівняльний аналіз, усебічне розкриття особистісних, індивідуалістичних проявів образу людини у драматургії письменників. Дослідження їх творів крізь окреслену призму створює можливість для з'ясування авторських концепцій особистості, її характерні ознаки на рівні художнього персонажа-образу. Ці аспекти визначають злободенність дослідження.

Об'єкт дослідження – образ людини як літературного персонажа у драматичній спадщині Б. Шоу, І. Франка, В. Винниченка. Через зіставлення п'єс Б. Шоу «Будинки вдівця», «Професія місіс Уоррен», «Учень диявола», «Пігмаліон», І. Франка «Украдене щастя», «Учитель», «Кам'яна душа», В. Винниченка «Memento», «Брехня», «Гріх» у дисертації з'ясовуються основні, типові риси створених ними образів-характерів.

Предмет дослідження – концепція особистості у творчості Б. Шоу, І. Франка, В. Винниченка, принципи й засоби художнього конструювання драматичних персонажів, специфіка відтворення духовного світу змальованих постатей. Драматургія митців досліджується у контексті їх жанрово та сюжетно різноманітної творчої спадщини, враховуючи збіги та розбіжності англійської та української драми кінця XIX – початку XX століття.

Метою роботи є осмислення духовного світу особистості у драматургії Б. Шоу, І. Франка, В. Винниченка, її взаємозв'язок з індивідуальним стилем митців; визначення художньо-естетичних домінант характеротворення у п'єсах Б. Шоу, І. Франка, В. Винниченка; з'ясування факторів, що вплинули на логіку авторських позицій; зіставлення спільного і відмінного, що відображають провідні тенденції духовного життя англійського та українського суспільства кінця XIX – початку XX століть.

Мета роботи зумовлює вирішення таких завдань:

- систематизувати й осмислити проблемно-тематичні рівні концепції людини у художньому мисленні Б. Шоу, І. Франка, В. Винниченка;
- визначити естетичні прерогативи драматургів, засоби художньої реалізації їх світобачення та світовідчуття у драматичних творах і літературно-критичних виступах;
- проаналізувати морально-етичні домінанти характеротворення, їх концептуальний зміст у драматичній творчості Б. Шоу, І. Франка, В. Винниченка;
- виявити основні, домінантні риси образів-характерів у п'єсах Б. Шоу «Учень диявола», І. Франка «Кам'яна душа», В. Винниченка «Гріх», обґрунтувати етичне самовизначення героїв у названих творах;

- окреслити компаративні аспекти драматургічної поетики Б. Шоу, І. Франка, В. Винниченка в її взаємозв'язку з художньою творчістю кінця XIX – початку XX століття;
- простежити значимість концепції особистості у драматургії Б. Шоу, І. Франка, В. Винниченка в контексті сучасних інновацій;
- виявити риси художнього новаторства Б. Шоу та І. Франка при змалюванні постатей інтелігентів у п'єсах «Пігмаліон» і «Учитель»;
- з'ясувати специфіку феміністичного дискурсу у драмах Б. Шоу «Професія місіс Уоррен» та І. Франка «Украдене щастя»;
- обґрунтувати особливості характеру антигероя в п'єсах Б. Шоу «Будинки вдівця» та В. Винниченка «Memento».

Теоретико-методологічною основою дисертації є класичні та новітні літературознавчі дослідження, що синтезують проблеми особистості з погляду її культури, особливостей характеру та поведінки (студії І. Франка, Лесі Українки, В. Винниченка, М. Євшана, М. Вороного, М. Зерова, О. Білецького); праці О. Астаф'єва, О. Галича, Р. Гром'яка, Т. Гундорової, Л. Грицик, І. Денисюка, М. Жулинського, Д. Затонського, М. Зимомрі, О. Кеби, Г. Клочека, В. Марка, М. Моклиці про художній образ людини в українській та зарубіжній літературі. Вагомими для всебічного аналізу художньої концепції особистості постають дослідження В. Агеєвої, Н. Білоус, Л. Гаєвської, М. Гнатюка, І. Зимомрі, Ю. Кіндзерської, Д. Кузика, З. Лановик, М. Лановик, Н. Мамай, С. Павличко, А. Матющенко, З. Мороза, О. Пасічник, Л. Сеника, С. Хороба, М. Храпченка, О. Чередниченка. Особливе місце відведено працям, які присвячені вивченню драматургії Б. Шоу, І. Франка, В. Винниченка (О. Баган, Е. Бентлі, Я. Білоштан, В. Вишинський, А. Войтюк, А. Гендерсон, О. Гнідан, М. Голройд, В. Гуменюк, Л. Дем'янівська, Н. Жлуктенко, М. Кебало, Р. Кирчів, М. Кудрявцев, Н. Малютіна, С. Михида, Л. Мороз, В. Панченко, Н. Паскевич, Х. Пірсон, Я. Поліщук, В. Працьовитий, О. Пронкевич, Г. Сабат, Г. Семенюк, Л. Скупейко, М. Сулима, М. Ткачук, С. Хороб), історії та теорії реалізму (Д. Наливайко, Л. Оляндер, Т. Шах-Азізова), а також вузлових проблем порівняльного літературознавства (В. Будний, Г. Вервес, О. Веретюк, М. Ільницький, В. Матвіїшин, Н. Над'ярних, І. Папуша). У дисертації використано вчення українських і зарубіжних філософів, теоретиків та істориків літератури з питань концепції особистості. Провідними в осмисленні теми є позитивна теорія О. Конта, екзистенціальна філософія С. К'єркегора, еволюціоністська етика Г. Спенсера, скептичний гуманізм Е. Ренана, погляди про людське й позалюдське М. Гайдеггера, релятивістська теорія цінностей Ф. Ніцше.

У процесі роботи використано різні **методи**. Рецепція творчості Б. Шоу в Україні та її особливості розглядаються засобами історико-соціологічного методу. Історико-літературну функцію інтерпретацій як прояву міжлітературної комунікації було з'ясовано за допомогою історико-функціонального методу. Порівняльно-типологічний метод використовувався для зіставлення

драматургії Б. Шоу з драматичним доробком І. Франка, В. Винниченка, для з'ясування спільних тенденцій і виявлення національних особливостей концепції особистості в українській та англійській драмі кінця XIX – початку XX століття.

Наукова новизна роботи визначається тим, що вона є першою спробою комплексного порівняльного аналізу художньо-естетичних поглядів Б. Шоу, І. Франка, В. Винниченка, їх реалізації на рівні концепції людини та її художнього вираження в контексті світової літератури. У дисертації досліджено своєрідність художнього осмислення Б. Шоу, І. Франком, В. Винниченком образу людини, взаємозв'язок традиційного й новаторського в її інтерпретації. В роботі системно зіставляються естетичні та ідейні принципи Б. Шоу, І. Франка, В. Винниченка, які панорамно відобразили процес становлення особистості, еволюцію її етичних пошуків крізь призму провідних тенденцій розвитку духовної культури на межі століть. У дослідженні здійснено спробу комплексного аналізу доміант характеротворення у драмах Б. Шоу, І. Франка, В. Винниченка в контексті літературних взаємин кінця XIX – початку XX століття, окреслено світоглядну еволюцію письменників крізь призму їх драматургічної практики, осмислено аспекти концепції особистості як літературного персонажа у тогочасній драматургії. Детально досліджується поняття особистості на рівні художнього образу, що дає змогу виокремити типи образів-характерів. Проведено зіставлення англійського та українського менталітету, завдяки чому виявлено індивідуально неповторні риси драматичних персонажів Б. Шоу, І. Франка, В. Винниченка.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація – складова частина наукової роботи «Переклад та його роль в контексті взаємодій національних культур (дискурс, складники, функції)» кафедри теорії та практики перекладу Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, пов'язаної з вивченням англійсько-українських літературних взаємин у світовому літературному контексті. Тема дисертації затверджена на засіданні Вченої ради ДДПУ та координаційної ради інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України з проблеми «Класична спадщина та сучасна художня література» (протокол № 2 від 8 квітня 2008 року).

Теоретичне значення дисертації виявляється у теоретичному обґрунтуванні концепції особистості у драматургії Б. Шоу, І. Франка, В. Винниченка. Значне місце в дослідженні займає аналіз естетичних засад творчості Б. Шоу, І. Франка, В. Винниченка.

Практичне значення роботи. Матеріали дисертації та її висновки можуть бути використані в дослідженнях історико-літературного процесу кінця XIX – початку XX століття, при вивченні художнього вираження концепції особистості в творчості англійських та українських драматургів і літературно-мистецьких напрямів кінця XIX – початку XX століття, в лекційних курсах з історії англійської літератури, спецкурсах і спецсемінарах, що передбачають оцінку та засвоєння здобутків української та англійської літератур у світовому контексті; при написанні

курсів, дипломних, магістерських праць та укладанні відповідних розділів підручників і посібників з історії української та англійської літератури кінця XIX – початку XX століття.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертації були висвітлені на Всеукраїнській науково-практичній конференції «Українське слово мовами народів світу» (Дрогобич, 9–10 березня 2005); Науково-теоретичній конференції «Іван Франко: світло слова» (Борислав, 22–23 вересня 2006); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Українське слово мовами народів світу» (Дрогобич, 30 березня 2007); Міжнародній науковій конференції «Польська, українська, білоруська та російська літератури в європейському контексті» (Луцьк, 30–31 жовтня 2007); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Перекладознавство, літературознавство, мовознавство: тенденції розвитку на зламі XX – XXI століття» (Дрогобич, 2 листопада 2007); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Українське слово мовами народів світу» (Дрогобич, 20 березня 2008); засіданнях кафедри теорії та практики перекладу Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка.

Публікації. Основні положення дисертаційної роботи опубліковано в 6 статтях, з них 5 – у фахових виданнях і в монографії.

Структура роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків і списку використаних джерел. Загальний обсяг – 202 сторінки. Основний текст – 185 сторінок. Список використаних джерел становить 200 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **«Вступі»** подано огляд основних джерел, з'ясовано стан і проблеми дослідження концепції особистості у драмах Б. Шоу, І. Франка, В. Винниченка, обґрунтовано актуальність теми, наукову новизну, теоретичне й практичне значення дисертації, визначено об'єкт, мету, завдання та теоретично-методологічну основу дослідження, висвітлено апробацію його результатів.

У першому розділі – **«Концепція людини у драматургічному художньому мисленні кінця XIX – початку XX століття»** – подано загальну характеристику концепції людини у художньому мисленні Б. Шоу, І. Франка, В. Винниченка. З'ясовано, що драматурги багатогранно розкрили духовний світ людини кінця XIX – початку XX століття, всебічно відтворили свободу людського духу, втілену в образі індивідуального «Я». На сторінках п'єс «Професія місіс Уоррен», «Пігмаліон», «Украдене щастя», «Учитель», «Брехня», «Гріх» митці окреслили естетичні перспективи драматичного мистецтва. Ці новації влучно увиразнив автор драми

«Пігмаліон». Згідно до його твердження, відтепер «твір мистецтва – це не форма, а зміст»¹. Змістові домінанти визначають образ людини у драматургії Б. Шоу, І. Франка, В. Винниченка у вимірі тогочасних зацікавлень, цінностей, знань і переконань.

Обґрунтовано, що п'єси Б. Шоу, І. Франка, В. Винниченка вирізнялися дискусійним характером, новаторством композиції, парадоксальністю ситуацій, оригінальним типом персонажів, концентрацією уваги на психологічних станах створених образів. Сфера художніх прерогатив драматургів – вирішення злободенних національних, етичних і соціальних проблем. Спільним для митців є зображення впливу об'єктивно наявної дійсності на духовний світ людини, яка протиставляє себе суспільству. Сенс життя Віві Уоррен, Річарда Даджена, Анни Задорожної, Омеляна Ткача, Василя Кривенка, Марії Ляшківської виявляється у протидії умовностям, здатності до індивідуального самовираження. Водночас крізь окреслені збіги виразно проступає своєрідність кожного образу. Душевна краса і шляхетність англійського та українського народів знайшли неповторне втілення на сторінках п'єс Б. Шоу, І. Франка, В. Винниченка. Вагомий аргумент наводить В. Марко: «Художня концепція людини – важлива теоретична й методологічна категорія, яка охоплює принципи зображення персонажів і систему суспільно-філософських поглядів письменника на людину»².

Виразна деталізація, ретельні описи, паралельні асоціації, психологічний аналіз душевного світу персонажів у п'єсах Б. Шоу, І. Франка, В. Винниченка підпорядковані життєвій достовірності. Реалістичні п'єси письменників утверджували логіку, раціоналізм, взаємозв'язок внутрішнього світу людини з мінливим зовнішнім світом. Цю концептуальну засаду реалістичної художньої свідомості формулює Л. Оляндер. Дослідниця слушно наголошує, що «майже жоден метод не пов'язаний так міцно з постійно змінюваною дійсністю, як реалізм»³. Звідси – прагнення збагнути незмірні глибини людської психології, підсвідомі структури особистості, підґрунтя її поривань, осмислити закономірності еволюції людства. Л. Мороз вичерпно роз'яснює: «Психологічне – дослідницьке – заглиблення художника у внутрішній світ свого героя традиційно вважається особливістю реалізму. Та у творчості найяскравіших драматургів воно перетворювалося на благодатний ґрунт для зростання найрізноманітніших пагонів»⁴. Увиразнені фактори істотно вплинули на зображення літературних характерів у творах Б. Шоу, І. Франка, В. Винниченка. Їх драма віддзеркалювала раціональне сприйняття світу, в якому самовиявлення

¹ Шоу Б. Автобіографіческие заметки. Статьи. Письма / Бернард Шоу [пер. с англ.; составление А. Образцовой и Ю. Фридштейна, Послесл. А. Образцовой]. – М.: Радуга, 1989. – С. 90.

² Марко В. Стежки до тайни слова: Літературознавчі й методичні студії. Навчальний посібник. Для студентів філологічних спеціальностей / Василь Петрович Марко. – Кіровоград: Степ, 2007. – С. 239.

³ Оляндер Л. Реалізм як філософська категорія, художній метод та його термінологічне вирішення: безсумнівне і дискусійне / Луїза Оляндер // Терміносистеми сучасного літературознавства: досвід розробки і проблеми: Науковий семінар / За ред. Р. Гром'яка. – Тернопіль: Редакційно-видавничий відділ ТНПУ, 2006. – С. 66.

⁴ Мороз Л. «Сто рівноцінних правд». Парадокси драматургії В. Винниченка / Лариса Захарівна Мороз. – К.: Віпол, 1994. – С. 168.

особистостей відбувалося шляхом логічного розкриття конфліктних життєвих ситуацій.

У підрозділі 1.1. – **«Концепція людини у драмі-дискусії Бернарда Шоу»** – з'ясовано, що Б. Шоу «чудово усвідомлював, що в центрі драматичних або комедійних подій мусить перебувати людський характер»⁵. Проведений аналіз засвідчив, що на сторінках своїх творів письменник розкривав історичну, соціальну, політичну сутність доби, осягав людину на різних рівнях її духовності. У п'єсах «Будинки вдівця», «Професія місіс Уоррен», «Серцеїд», «Учень диявола», «Пігмаліон» образне слово драматурга відбивало етнопсихологічні прояви особистості кінця XIX – початку XX століття. Звідси – діапазон художніх пошуків Б. Шоу як у баченні світу, естетико-світоглядних концепціях, так і в розробці зображувальних і виражальних прийомів і засобів.

Образи Сарторіуса, Тренч, Кокейна, Лікчіза, Грейс Тренфілд, Ленарда Чартеріса, Віві Уоррен, Річарда Даджена, Антоні Андерсона, Генрі Хігінса, Елізи Дуліттл, Джона Теннера, Роубека Ремсдена, Октавіуса Робінсона на сторінках п'єс Б. Шоу адекватно віддзеркалюють національні характери, підкреслюють багатогранність англійської ментальності. З-поміж них на особливу увагу заслуговують постаті Віві Уоррен, Річарда Даджена, Джона Теннера. Цим персонажам притаманне скептичне ставлення до життя. Вони викривають позірні умовності, що існують у суспільстві, розвінчують світ «беззаперечних» істин, що побудований на закостенілих уявленнях.

У підрозділі 1.2. – **«Концепція людини в новій драмі Івана Франка»** – проаналізовано концепцію людини в п'єсах І. Франка. З'ясовано, що у драмах «Украдене щастя», «Кам'яна душа», «Учитель» письменник відтворив домінантні риси української ментальності. І. Франко зображував виразний психологічний портрет, у якому внутрішній світ персонажа, його характер розкривається через зовнішні умови. Справедливо зауважує М. Ткачук, що І. Франко «змальовує долі окремих людей на фоні суспільних процесів»⁶. Соціальне підґрунтя допомагає збагнути людську сутність Прокопа Рябини, Олекси Ковалю, Анни Задорожної, Михайла Гурмана, Омеляна Ткача, Івана Хоростіля. Їхні переживання, мотиви вчинків, еволюції характерів, пошуки себе, свого місця в житті обґрунтовані причинно-наслідковими зв'язками людини і навколишнього середовища. Відтворюючи історичну своєрідність часу з його побутом, політикою, людьми, І. Франко увиразнив соціальночасову детермінованість устремлінь своїх персонажів. Тут виразно проступає аналітичність манери письменника, що спрямована на дослідження причин виникнення та сутності тих чи інших типів, які тісно пов'язані з соціальним середовищем. Цей зв'язок у драмах «Рябина», «Украдене щастя», «Учитель» – основний рушій драматичних пристрастей і подій.

На цьому тлі очевидними є типологічні паралелі між п'єсами І. Франка «Рябина», «Украдене щастя», «Учитель», «Кам'яна душа», «Будка ч. 27» з європейською новою драмою,

⁵ Балашов П. Художественный мир Бернарда Шоу / Петр Балашов. – М.: Худож. лит., 1982. – С. 96.

⁶ Ткачук М. Жанрова структура прози Івана Франка (бориславський цикл та романи з життя інтелігенції). Монографічне дослідження / Микола Платонович Ткачук. – Тернопіль, 2003. – С. 34.

творцями якої були Б. Бйорнсон, С. Виспянський, Г. Гауптман, Г. Ібсен, М. Метерлінк, С. Пшибишевський, А. Стріндберг, О. Уайлд, Б. Шоу. Вагомий аргумент наводить Р. Гром'як. Дослідник переконливо доводить, що автор твору «Борислав сміється» «безнастанно включався в освоєння культурних надбань, які кристалізувалися в доступних і досяжних йому текстах»⁷. Спільні риси у творчості драматургів підпорядковуються головним домінантам тогочасного художнього мислення, виявляються у показі сучасного суспільства через зображення особистих взаємин.

У підрозділі 1.3. – **«Концепція людини в неореалістичній драмі Володимира Винниченка»** – увиразнюється факт: образ людини в неореалістичній драмі В. Винниченка вирізняється домінуванням актуальних думок, бажань, намірів. У драмах «Дизгармонія», «Щаблі життя», «Memento», «Брехня», «Базар», «Пригвожені», «Гріх» стрижневе місце займає творче переосмислення усталених поглядів, їх деструктивного впливу на гармонійність існування людини в соціумі. Погоджуємося з твердженням В. Вишинського про те, що прагнення «по-новому осмислити зужилі моральні категорії спонукає В. Винниченка до всебічного соціально-психологічного дослідження життя тогочасного українського суспільства»⁸.

В. Винниченко, проникаючи в глибини свідомості своїх сучасників, змалював їх відповідниками реальних життєвих прототипів. Їхні колізії зумовлені усвідомленням нездоланної висоти абсолютизованих уявлень, що передбачає неминучий розрив між ідеалом і його складним втіленням у життя. Це міркування достатньою мірою ілюструє висновок Л. Мороз: «Змістову суть творчості В. Винниченка складають болісні роздуми над невідповідністю ідеалу дійсності, спостереження неймовірної складності людини – як істоти соціальної й водночас безмежного індивідуаліста, – здатної на безоглядну самопожертву й шалений егоцентризм»⁹.

Дослідження творчих взаємин В. Винниченка і тогочасних західноєвропейських драматургів виявило типологічну подібність, зумовлену впровадженням у художню структуру п'єси дискусії. Подібно до Г. Ібсена і Б. Шоу, які творили у руслі інтелектуальної драми, автор драми «Дизгармонія» порушував проблеми молодого покоління, користуючись оригінальним художнім засобом – словесною сутичкою. Цей факт підтверджує В. Панченко: «Молоді інтелігенти, завсідники революційних гуртків, бунтівники проти «старої моралі», індивідуалісти, які, по суті, експериментують на собі й на ближніх, намагаючись бути «чесними з собою», – вони влаштовують диспути й «суди», конфліктують з оточенням, закохують у себе екзальтованих

⁷ Гром'як Р. Реконструкція багаторівневої моделі естетичної свідомості Івана Франка як гіпертекст у діалозі культур Європи / Роман Гром'як // Наукові записки. Серія: Літературознавство / За ред. проф. М. Ткачука. – Тернопіль: ТНПУ, 2006. – Вип. 20. – С. 196.

⁸ Вишинський В. Жанрово-стильові особливості драми Гергарта Гауптмана: натуралістичний об'єктивізм (німецько-українські типологічні паралелі): дис. ... канд. філол. наук: 10.01.05 – порівняльне літературознавство / Володимир Станіславович Вишинський. – Тернопіль, 2007. – С. 157.

⁹ Мороз Л. «Сто рівноцінних прав». Парадокси драматургії В. Винниченка / Лариса Захарівна Мороз. – К.: Віпол, 1994. – С. 15.

соціалісток і просто дівчат чи жінок, які прагнуть любові, демонстративно й холодно відкидають загальноприйняті норми»¹⁰. Дискусія на сторінках п'єс В. Винниченка постає на ґрунті злободенної проблематики: кохання та обов'язок, ідейний фанатизм і свобода волі, справжні та позірні цінності, соціальне й національне.

Другий розділ – «**Морально-етичні домінанти характеротворення у драмах Б. Шоу, І. Франка, В. Винниченка**» – присвячений аналізу домінант характеротворення у драмах Б. Шоу, І. Франка, В. Винниченка. Встановлено, що на художні зацікавлення драматургів посутній вплив мала переоцінка етичних цінностей у культурній свідомості Західної та Східної Європи кінця XIX – початку XX століття. Звідси – новації художньо-естетичних вимірів літературних характерів. Тут впадає в око акцентування прав особистості на індивідуальний самовияв. На сторінках драм Б. Шоу, І. Франка, В. Винниченка їй відведено активну роль в утвердженні власної життєвої позиції.

У підрозділі 2.1. – «**Етичний парадокс у драмі Б. Шоу «Учень диявола»**» – досліджено оригінальність творення характерів у вимірах художнього мислення Б. Шоу з проекцією на домінування етичного парадоксу. Драматург, виступаючи за «мистецтво великих ідей, що виражені не в якихось абстрактних формах, а втілені в художній системі характерів і образів»¹¹, у п'єсі «Учень диявола» стрижневе місце відвів окресленню буденного світу лицемірства, що прагне поглинути людину з оригінальними світоглядними орієнтирами. Змальовуючи Річарда Даджена в моменти його самовизначення, письменник порушив питання перегляду традиційних ідеалів, відмови від звичних уявлень. Центральна постать п'єси Б. Шоу сповідує власні цінності. Вони суперечать загально визнаним пріоритетам. Цей супротив у парадоксальній формі призводить до руйнації віджилого світогляду, дискредитує недолугі етичні догмати.

Річард Даджен непохитно і цілеспрямовано відстоює своє життєве кредо. Основними рисами його характеру є відсутність конформізму, протидія беззаперечному схилянню перед авторитетами, неприйняття усталених стандартів поведінки, невизнання наявних порядків, норм і правил. Центральна постать п'єси «Учень диявола» викриває блюзнірство людей, які сповідують християнську віру. Різноманітні прояви душевних порухів, що виникають внаслідок Річардового спілкування з середовищем пуритан, зумовлені перешкодами на шляху конструктивного поступу людського духу. Б. Шоу розглядав це конфліктне осердя крізь призму формування свідомості головного героя. Річард – жертва духовних потрясінь, що докорінно змінили його долю. На майдані під шибеницею він переступив через жах смерті. Б. Шоу реанімував у структурно-змістовій схемі мелодрами елемент античного катарсису, коли герой свідомо прямує назустріч своїй загибелі, проте не відмовляється від своїх переконань. У цьому свідомому виборі міститься можливість його фізичної загибелі. Водночас через це рішення відбувається усвідомлення власної

¹⁰ Панченко В. Володимир Винниченко: парадокси долі і творчості: Книга розвідок та мандрівок / Володимир Панченко. – К.: Твім інтер, 2004. – С. 181.

¹¹ Балашов П. Художественный мир Бернарда Шоу / Петр Балашов. – М.: Худож. лит., 1982. – С. 87.

потрібності та утвердження оптимістичного сприйняття світу.

У підрозділі 2.2. – **«Моральна норма як естетичний критерій у драмі І. Франка «Кам'яна душа»** – досліджується звернення І. Франка до проблеми морального становлення особистості у драмі «Кам'яна душа». Йдеться про духовне оновлення людини на основі переосмислення і звільнення від ілюзій щодо непохитності регламентованих етичних підвалин. Доведено, що у тій чи іншій формі ця проблематика характерна як для п'єс І. Франка «Украдене щастя», «Учитель», «Рябина», так і для п'єс Б. Шоу «Учень диявола» та В. Винниченка «Гріх».

Образ Марусі у драмі «Кам'яна душа», дія якої відбувається в Карпатських горах при кінці XVIII віку, розкрито крізь призму зміни її морально-етичних орієнтирів. Створений драматургом характер є відображенням нового погляду на особистість жінки, її місце в українському суспільстві. Маруся, покинувши Делятинського, прагне у взаєминах із Марусяком до співіснування як співдіяльності двох суб'єктів, а не до підлеглості пасивного об'єкта активному суб'єктові. З одного боку, її характер національно виразний, в ньому наявні типові риси української жінки, а, з іншого, – Франкова героїня підноситься до символічного узагальнення образу жінки, яка кохає, бажає навколишнім щастя, добра, готова на самопожертву заради благополуччя близьких їй людей.

Попри душевні муки, що спричинені конфліктом між почуттями до ватажка опришків і відповідальністю за покинутих дітей, Маруся прагне жити своїм життям. Найголовніше для Франкової героїні – піклування про тих, кого вона любить. Маруся сповідує власний етичний закон, йому слідує і підкоряється: це заглиблена в себе, осібна, самотня людина. Ця самотність, випробовуючи її, загартовує і витворює з цієї постаті неповторну індивідуальність. Така особистість може свідомо протистояти загалу, спроможна на рішучі самотійні кроки. Письменник, розглядаючи проблему жіночого щастя в морально-етичному плані, окреслив широкий спектр жіночих устремлінь, проектуючи дійсність з минулого століття на добу, за якої йому довелося творити. У драмі «Кам'яна душа» І. Франко змалював трагічний стан української душі, глибоко проникнув у її психологію і відтворив національно обумовлені порухи українського менталітету.

У підрозділі 2.3. – **«Етична концепція «чесності з собою» у драмі В. Винниченка «Гріх»** – зроблено висновок, що на формування особистості Марії Ляшківської присутній вплив має ідея «чесності з собою». Вона опановує свідомістю цієї неординарної людини, яка володіє власною системою поглядів на життя. У драмі «Гріх» драматург зробив акцент на взаєминах центральної постаті твору з протилежною статтю. Марія зраджувала свого чоловіка, внаслідок чого той кинувся під німецькі штики. Після своєї негідної поведінки вона не змінюється. Героїня В. Винниченка погрожує Ніні відбити її чоловіка, очима пускає чортиків монаху, який двадцять років сидить у печері. Причиною такого ставлення до життя є її власні етичні норми, що контрастують із

загальноприйнятими. Тому вона, не вагаючись, поцілувала б прикутого до стіни монаха, який за двадцять років ні разу не стригся, не мився і нігті в якого чорні та покривлені.

Важлива проблема, порушена В. Винниченком, підкреслює факт: у творі «Гріх» присутнє значення має конкретно-історичний зміст епохи. Він пов'язаний із морально-етичним сенсом загальнолюдських цінностей. У його вимірах особливий інтерес викликає індивідуальне трактування Марією не тільки поняття гріха, а й зради. До неї героїню твору підштовхує пропозиція Сталинського. Жандарм пропонує революціонерці зрадити своїх товаришів в обмін на їхнє життя та свободу. Угода з підполковником спричинює емоційний спалах в душі молодой жінки. Її емоції зумовлені важкістю вибору та призводять до душевного конфлікту. Зрештою боротьба почуттів закінчується згодою вчинити зраду.

У п'єсі «Гріх» вчувається відлуння мотиву принесення себе в жертву. Цей мотив для Марії глибоко вистражданий, особистісний. В інтертекстуальному полі, в яке входить Винниченків твір, простежується зв'язок його героїні з Річардом Дадженом із п'єси Б. Шоу «Учень диявола», а також з Омеляном Ткачем із п'єси І. Франка «Учитель». Центральна постать драми «Учень диявола» вибирає героїчну, жертвовну поведінку, що має метою увиразнити сумнів щодо розумності навколишнього світу. Омелян Ткач жертвує собою заради освіти сільських дітей. В. Винниченко, як і Б. Шоу та І. Франко, сценічно виразно й психологічно переконливо простежив процес дедалі більшого опанування людиною обраної для себе моделі поведінки, трансформацію обраного ідеалу у внутрішню суть.

Третій розділ – **«Художня концепція особистості у драмах Б. Шоу, І. Франка, В. Винниченка: компаративний дискурс»** – складається з чотирьох підрозділів, які охоплюють порівняльні дослідження літературних характерів у творчості Б. Шоу, І. Франка, В. Винниченка. Встановлено, що художня концепція особистості у драмі Б. Шоу, І. Франка, В. Винниченка – це система поглядів драматургів на людину, спосіб розуміння та тлумачення письменниками її мотивацій, емоцій та поведінки. Коло прийомів, засоби творення індивідуального образу в п'єсах «Будинки двіця», «Професія місіс Уоррен», «Учень диявола», «Пігмаліон», «Украдене щастя», «Учитель», «Кам'яна душа», «Рябина», «Щаблі життя», «Memento», «Брехня», «Гріх» мають спільне й відмінне. Типологічні збіги та розбіжності у названих творах виявляються при аналізі процесу характеротворення, визначенні індивідуально-неповторних і типових рис персонажів.

У дослідженні простежено, що письменників об'єднує прагнення до виявлення і підкреслення непересічних рис національного менталітету. Тут присутнє значення має твердження В. Працьовитого: «Кожен народ на певному етапі свого існування об'єднується в спільноту, яка відрізняється від інших фізичними даними, способом життя, побутовим оточенням, психологією, манерою поведінки, сімейним укладом, світосприйняттям, вольовими якостями тощо. Під впливом

соціальних умов, історичних обставин, природніх катаклізмів у людей виробляються сталі риси характеру, які за будь-яких зовнішніх впливів в основному вияві залишаються незмінними»¹².

З'ясовано, що художні інтерпретації особистості у драмах Б. Шоу, І. Франка, В. Винниченка характеризуються низкою збігів і відмінностей. Вони увиразнюються реалістичним підґрунтям художнього мислення драматургів. Його доміанти в п'єсах митців мають безпосередній вплив на окреслення індивідуальних проявів особистості. Переосмислення усталених конструкцій характеротворення акцентує увагу реципієнта драм Б. Шоу, І. Франка, В. Винниченка на нових світоглядних моделях, що панорамно відбивають духовні устремління кінця XIX – початку XX століття.

У підрозділі 3.1. – **«Концепція особистості та її значимість в контексті сучасних інновацій»** – акцентується назріла потреба всебічного осягнення етнокультурної ідентичності англійського та українського національних характерів. Йдеться про необхідність її розкриття крізь призму естетичних, ідеологічних, етичних, соціальних і культурних орієнтирів у зіставленні із загальнолюдськими ідеалами. Це питання актуалізувалося наприкінці XIX – на початку XX століття – час активної переоцінки етичних підвалин духовності. Особливою актуальністю вирізняється воно і сьогодні – в умовах глобалізації. Модель світобудови у драмах Б. Шоу, І. Франка, В. Винниченка характеризується антропоцентричністю. В естетичних вимірах драматургів людина – центр і найвища мета художнього пізнання. Вона трактується як унікальна, неповторна особистість, яка віддзеркалює глибини національного менталітету, літопис народної долі.

У підрозділі 3.2. – **«Образ інтелігента у п'єсах Б. Шоу «Пігмаліон» та І. Франка «Учитель»** – проведено порівняльне дослідження образу інтелігента у драматургії Б. Шоу та І. Франка. У драмах «Пігмаліон» та «Учитель» розглянуто типологічні спільності та відмінності репрезентантів соціальної групи, якій притаманна велика внутрішня культура, яка займається розвитком і поширенням освіти.

У п'єсі «Пігмаліон» сенс життя професора Хігінса визначає фонетика. Центральний персонаж твору розбудовує власну фонетичну лабораторію мовленнєвого аналізу, фіксує найтонші нюанси мовлення. Захоплюючись звуками мови, Генрі Хігінс досягає внутрішньої гармонії й цільності. В його образі виокремлюємо не тільки такі властивості його характеру, як життєрадісність, енергійність, рухливість, емоційність, добродушність і безпосередність, але й психологічну доміанту професорового образу – захопленість певною ідеєю. Герой твору Б. Шоу переконаний у важливості літературної мови і впевнений, що досконале оволодіння нею перетворить неосвічену квіткарку у вишукану пані. Це він доводить на практиці.

¹² Працьовитий В. Національний характер в українській драматургії 20–30-х років XX століття / Володимир Працьовитий. – Львів: Ліґа-Прес, 1999. – С. 9.

Увага до внутрішнього світу освіченої людини – прикметна особливість української літератури кінця XIX – початку XX століття. Духовні пошуки такої особистості знаходять відгук у драмах І. Франка «Учитель» та В. Винниченка «Memento». У творчості І. Франка образ інтелігента, який репрезентує сільське вчительство, співзвучний із загальною тональністю ідейно-художніх пошуків тогочасної драматургії. Слушного висновку дійшов М. Зимомря, коли стверджує, що у колі творчих зацікавлень І. Франка «органічно пов'язані духовні пласти різних народів і різних епох»¹³.

У комедії «Учитель» наголошується факт: людина повинна жити відповідно до власного сумління. Згідно до цього принципу формується ієрархія духовних здобутків Франкового героя: Омелян Ткач досягає душевної рівноваги, оскільки він нічого не робить усупереч своїм світоглядним переконанням. Центральний персонаж твору І. Франка – натура гармонійна, врівноважена. Він не піддається стану зневіри й цинізму через небажання сільських дітей вчитися. Його ідеали не є ілюзорними, а це свідчить про перспективність його ідеї щодо духовного піднесення сільської громади загалом і кожної дитини – зокрема.

У підрозділі 3.3. – «Феміністичний дискурс у драмах Б. Шоу «Професія місіс Уоррен» та І. Франка «Украдене щастя» – охарактеризовані національні особливості феміністичного дискурсу у драмах Б. Шоу та І. Франка. Доведено, що у драмі «Професія місіс Уоррен» автор створив образ енергійної, жвавої, рішучої, упевненої в собі молодшої особи. Характер Віві Уоррен лаконічно втілює в собі незалежність, сутність якої виражається у неприйнятті цінностей, сповідуваних її матір'ю. Віві Уоррен опановує й керує своїм життям. Доступними їй методами вона бореться за власну долю. У цьому ракурсі її образ відповідає статусу модерної жінки. Драматург змалював новомодну за своїми поглядами та уподобаннями героїню. Віві запевняє, що її не цікавлять романтичні ідеали. Вона не задається метою зробити світ кращим. Віві не ходить до церкви, натомість вона вчиться стріляти з рушниці, а про її непересічні розумові здібності свідчить третє місце на екзамені в Кембриджі. Героїня Б. Шоу сповнена жаги до життя, до небуденних звершень. Вона виборює право жити повноцінно, але жити не інстинктами, а розумом.

Особливості феміністичного дискурсу у драмах Б. Шоу виразно проступають при їх типологічному зіставленні з образом модерної жінки в літературах країн як Західної, так і Східної Європи, і зокрема – в Україні. Необхідність окресленого аналізу в контексті загальноєвропейської традиції акцентує С. Хороб. Згідно з його переконливим висновком, українська драма кінця XIX – початку XX століття – «органічна складова частина загальноєвропейського літературно-

¹³ Зимомря М. Перекладацький досвід Івана Франка: модель нормативного виміру / Микола Зимомря // Теорія літератури, компаративістика, україністика: Зб. наук. праць з нагоди сімдесятиріччя доктора філологічних наук, професора, академіка Академії вищої школи України Романа Гром'яка. – Вип. 19. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2007. – С. 308.

сценічного модерного контексту, а українські представники нових типів художнього мислення постають як такі, що увиразнюють свою літературну самобутність на тлі творчості відомих драматургів Європи – Генріка Ібсена, Юліуша Словацького, Моріса Метерлінка, Гергарта Гауптмана, Станіслава Виспянського, Антона Чехова, Гуго фон Гофманшталя, Августа Стріндберга, Бернарда Шоу, Георга Кайзера, Франца Верфеля та ін.»¹⁴.

З'ясовано, що проблема жіночої емансипації мала панорамну вагу для І. Франка у драмі «Украдене щастя». У п'єсі драматург зосередився на зображенні становлення індивідуального жіночого «Я». На початку твору Анна Задорожна неспроможна керувати своєю долею. Франкова героїня настільки безвольна, що нездатна протестувати проти власної неволі, боротися за особисте щастя. Упродовж тривалого часу вона не може усвідомити своєї рівноправності з чоловіками. На відміну від Віві Уоррен, Анні не вистачає сили стати вище за об'єкт свого захоплення. Тут має місце своєрідне уособлення поведінкової моделі патріархальної жінки. Проте, переживши складну життєву драму, Анна стає незалежною. Кохання підносить героїню, надає їй душевної наснаги. Через почуття молода жінка досягає особистої свободи. Еволюція світогляду Анни вмотивована зміною її ставлення до суспільної моралі. Героїня І. Франка відкидає регламентовані шаблони та живе власними переконаннями. Анна крок за кроком виборює право жити повноцінно, жити так, як підказує їй серце. У останній дії Анна – вольова особистість. Вона істотно відрізняється від патріархальної жінки, якою вона була на початку твору. Наприкінці твору Анна, як і Віві Уоррен, – носій новомодних поглядів.

У підрозділі 3.4. – **«Своєрідність характеру антигероя в п'єсах Б. Шоу «Будинки вдівця» та В. Винниченка «Memento»** – доведено, що п'єси Б. Шоу «Будинки вдівця» та В. Винниченка «Memento» вирізняються своєрідністю характерів Сарторіуса та Василя Кривенка. Центральні постаті названих драм не змальовані відповідно до еталонного образу позитивного героя. Тут має місце зміна фокусування зображення – наголос робиться на дегероїзації персонажів. Ці особливості характеротворення у творчості письменників зумовлені впливом Г. Ібсена. Характеризуючи стрижневі прийоми та засоби окреслення характерів на сторінках творів автора п'єси «Ляльковий дім», Б. Шоу наголошував на їх парадоксальності. Англійський письменник довів, що створені Г. Ібсеном постаті «не є вульгарними негідниками, а людьми, які в звичайному романі чи мелодрамі були б героями»¹⁵.

У характеристиці Сарторіуса відзначимо його владність, рішучість, поважність. Батько Бланш – сильна особистість, яка всім, чим володіє, зобов'язана лише собі. Центральний персонаж

¹⁴ Хороб С. Українська модерна драма кінця XIX – початку XX століття (Неоромантизм, символізм, експресіонізм) / Степан Хороб. – Івано-Франківськ: Плай, 2002. – С. 360.

¹⁵ George Bernard Shaw. ... A Fearless Champion of the Truth / George Bernard Shaw. – Moscow: Progress Publishers, 1977. – P. 216.

п'єси Б. Шоу – виразний представник прагматичного суспільства. З цього погляду примітні його взаємини з навколишніми. До Сарторіуса нелегко підступитися, він наводить страх на слуг. Сарторіус, попри скрутне становище родини, зумів подолати шлях до вершин англійського суспільства. У цьому йому сприяє бережливість, що межує із жадібністю. Формування аморального, егоїстично-меркантильного ставлення до життя у Сарторіуса зумовлене прагненням збагатитися. У п'єсі «Будинки вдівця» показано, як цинічний й агресивний вискочень з низів на шляху до свого утвердження переступає через доброзичливість і порядність, сумління і людяність.

Позбавлена героїчних, виняткових якостей постать Василя Кривенка у драмі В. Винниченка «Memento» є оригінальним втіленням характеру антигероя. Центральний персонаж драми наділений самотнім характером, втілює нові духовні устремління та тенденції зображуваного історичного періоду. Василь Кривенко розвиває свою теорію виховання здорових нащадків. Не визнаючи нічого над власними принципами, він усвідомлює, що ані духовно, ані матеріально вони з Антоніною не можуть забезпечити майбутню дитину. Тому її народження спричинило б його особистісну трагедію, призвело б до втрати сенсу життя. Утверджуючи самоцінність кожної особистості, Василь мріє про досконалого нащадка, який зростатиме в атмосфері, побудованій на взаємній любові батьків, на самопожертві один до одного, де кожен несе відповідальність за благо інших. У цьому він бачить шлях до формування нової генерації, яка утворила б ядро сильної, здорової нації.

Досліджуючи глибини людського буття, психологію особистості, Б. Шоу у драмі «Будинки вдівця» та В. Винниченка у п'єсі «Memento» змалювали новий тип персонажів. Центральні постаті п'єс Сарторіус і Василь Кривенко – своєрідні антигерої. Їхні образи-характери виразно проступають у діях, конфліктах і конфліктних ситуаціях, що увиразнюють художню модель англійського та українського національних типів негероїчної особистості.

У **«Висновках»** узагальнено основні результати дослідження концепції особистості у драмах Б. Шоу, І. Франка, В. Винниченка. На основі системного аналізу проблемно-тематичних рівнів образу людини у художньому мисленні письменників окреслено їх естетичні прерогативи, засоби художньої реалізації їх світобачення та світовідчуття. Досліджено морально-етичні доміанти характеротворення, їх концептуальний зміст у драматичній творчості митців, виявлено основні, домінантні риси образів-характерів у п'єсах Б. Шоу «Учень диявола», І. Франка «Кам'яна душа», В. Винниченка «Гріх», обґрунтовано етичне самовизначення героїв у названих творах. У роботі з'ясовано специфіку характеротворення у драмах Б. Шоу, І. Франка, В. Винниченка, розглянуто їхні художні моделі в зв'язку з обставинами життя персонажів і естетичними орієнтаціями драматургів, окреслено компаративні аспекти драматургічної поетики письменників в її взаємозв'язку з художньою творчістю кінця XIX – початку XX століття. Дослідження засвідчило риси художнього новаторства Б. Шоу та І. Франка при змалюванні характерів

інтелігентів у п'єсах «Пігмаліон» і «Учитель», специфіку феміністичного дискурсу у драмах Б. Шоу «Професія місіс Уоррен» та І. Франка «Украдене щастя», особливості естетичної концепції особистості антигероя в п'єсах Б. Шоу «Будинки вдівця» та В. Винниченка «Memento».

**ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ ДИСЕРТАЦІЇ
ВИКЛАДЕНІ В ТАКИХ ПУБЛІКАЦІЯХ:**

1. Летнянчин П. Особистість у драмах Бернарда Шоу, Івана Франка, Володимира Винниченка. Монографія / Петро Летнянчин. – Дрогобич: Сурма Святослав, 2007. – 192 с.

2. Летнянчин П. Особливості характеротворення у драмах Б. Шоу та І. Франка / Петро Летнянчин // Наукові записки. Серія: Літературознавство / За ред. проф. М. Ткачука. – Тернопіль: ТНПУ, 2007. – Вип. 22. – С. 273–283.

3. Летнянчин П. Образ жінки в інтерпретації Бернарда Шоу та Володимира Винниченка / Петро Летнянчин // Наукові записки. Серія: Літературознавство / За ред. проф. М. Ткачука. – Тернопіль: ТНПУ, 2008. – Вип. 23. – С. 172–183.

4. Летнянчин П. Феміністичний дискурс у драмах Б. Шоу «Професія місіс Уоррен» та І. Франка «Украдене щастя» / Петро Летнянчин // Волинь філологічна: текст і контекст. Польська, українська, білоруська та російська літератури в європейському контексті: Зб. наук. пр. Вип. 6: У 2-х ч. Ч. I. / Упоряд. Л. К. Оляндер. – Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2008. – С. 195–209.

5. Летнянчин П. Поетика характеротворення у драмах Б. Шоу та В. Винниченка: спроба типологічного зіставлення / Петро Летнянчин // Питання літературознавства: Науковий збірник. – Чернівці: Рута, 2008. – Вип. 75. – С. 170–182.

6. Летнянчин П. Характер антигероя в п'єсах Б. Шоу «Будинки вдівця» та В. Винниченка «Memento» / Петро Летнянчин // Наукові записки. Серія: Літературознавство / За ред. проф. М. Ткачука. – Тернопіль: ТНПУ, 2009. – Вип. 26. – С. 219–231.

7. Летнянчин П. Сутність творення характеру як прояв авторської логіки (На матеріалах драм Бернарда Шоу та Івана Франка) / Петро Летнянчин // Світ дослідницьких студій: філософія, культурознавство, літературознавство, перекладознавство, мовознавство, педагогіка. Наукові записки факультету романо-германської філології. Науковий збірник на пошану професора Миколи Зимомрі / За ред. В. Скотного, В. Кеміня, І. Зимомрі. – Дрогобич: Коло, 2007. – Вип. III.– С. 207–214.

АНОТАЦІЯ

Летнянчин П. П. Концепція особистості у драмах Б. Шоу, І. Франка, В. Винниченка: компаративний дискурс. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.01.05 – порівняльне літературознавство. – Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка. – Тернопіль, 2009.

У дисертації з позицій порівняльного літературознавства системно досліджується концепція особистості у драмах Б. Шоу, І. Франка, В. Винниченка. На основі системного аналізу проблемно-тематичних рівнів образу людини у художньому мисленні письменників окреслено їх естетичні прерогативи, прийоми і засоби художньої реалізації їх світобачення та світовідчуття. Узагальнено морально-етичні домінанти характеротворення, їх концептуальний зміст у драматичній творчості митців, з'ясовано основні, домінантні риси образів-характерів у п'єсах Б. Шоу «Учень диявола», І. Франка «Кам'яна душа», В. Винниченка «Гріх», обґрунтовано етичне самовизначення героїв у названих творах. Доведено, що інтерпретації особистості Б. Шоу, І. Франком, В. Винниченком характеризуються низкою збігів і відмінностей. Вони увиразнюються реалістичним підґрунтям художнього мислення драматургів, що в п'єсах «Будинки вдівця», «Професія місіс Уоррен», «Учень диявола», «Пігмаліон», «Украдене щастя», «Учитель», «Кам'яна душа», «Memento», «Брехня», «Гріх» має безпосередній вплив на окреслення літературного характеру. Дослідження засвідчило риси художнього новаторства Б. Шоу та І. Франка при змалюванні характерів інтелігентів у п'єсах «Пігмаліон» і «Учитель», специфіку феміністичного дискурсу у драмах Б. Шоу «Професія місіс Уоррен» та І. Франка «Украдене щастя», особливості естетичної концепції особистості антигероя в п'єсах Б. Шоу «Будинки вдівця» та В. Винниченка «Memento».

Ключові слова: концепція особистості, образ людини, поетика характеротворення, реалістична драма, науковий реалізм, неореалізм, драма-дискусія, художнє мислення, правда факту, компаративний дискурс.

АННОТАЦИЯ

Летнянчын П. П. Концепция личности в драмах Б. Шоу, И. Франко, В. Винниченко: компаративный дискурс. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.01.05 – сравнительное литературоведение. – Тернопольский национальный педагогический университет имени Владимира Гнатюка. – Тернополь, 2009.

В диссертации системно исследуется концепция личности в драмах Б. Шоу, И. Франко, В. Винниченко с позиций сравнительного литературоведения (генезис, становление, реалистические принципы, концепция личности, поэтика создания характеров). Рассматривается эстетическая и философская эволюция художественного мышления Б. Шоу, И. Франко, В. Винниченко. Её анализ осуществлён сквозь призму художественного мышления конца XIX – начала XX столетия. Выяснено, что в структуре образа мира в драматическом творчестве Б. Шоу, И. Франко, В. Винниченко человек рассматривается в качестве ценностного объекта и субъекта, с которым всё соотносится. Доведено, что интерпретации личности Б. Шоу, И. Франком, В. Винниченко характеризуются некоторыми сходствами и отличиями. Они подчёркиваются реалистическим фоном художественного мышления драматургов, что в пьесах «Дома вдовца», «Профессия миссис Уоррен», «Ученик дьявола», «Пигмалион», «Украденное счастье», «Учитель», «Каменная душа», «Memento», «Ложь», «Грех» непосредственно влияет на изображение индивидуальных проявлений личности. Переосмысление традиционных конструкций создания характеров акцентирует внимание реципиента драм Б. Шоу, И. Франко, В. Винниченко на новых моделях человеческого поведения, что панорамно отражает духовные устремления конца XIX – начала XX века. В творчестве Б. Шоу, И. Франко, В. Винниченко присутствует изменение взглядов на индивидуальность, искание новых подходов к решению проблемы личности. Они обусловлены духовными запросами конца XIX – начала XX столетия.

Ключевые слова: художественная концепция личности, концепция человека, поэтика создания характеров, реалистическая драма, научный реализм, неореализм, драма-дискуссия, художественное мышление, правда факта, компаративный дискурс.

SUMMARY

Letnyanchyn P.P. Conception of a personality in the dramas of B. Shaw, I. Franko, V. Vynnychenko: comparative discourse. – Manuscript.

Thesis for the Scholarly Degree of Candidate of Philology in speciality 10.01.05 – Comparative Literature. – Ternopil National Pedagogical University named after Volodymyr Hnatyuk. – Ternopil, 2009.

In the thesis the general characteristics of the conception of a human being in the literary thinking of B. Shaw, I. Franko, V. Vynnychenko are depicted. It is found up that the dramatist revealed the human inner world at the end of the 19th – the beginning of the 20th century that recreated the liberty of the human spirit personified in the image of the individual “I”. It is grounded, that the dramas by B. Shaw, I. Franko, V. Vynnychenko stand out for their composition novelty, the paradoxicality of the situation, the eccentric type of personages, the concentration of attention on the psychological states of images. The dramatists set the aim to solve actual national, ethical and social problems. The common characteristics for every artist are to depict the influence of the objective reality on the spiritual world of the human being who opposes himself to the society. The sense of life of Vivie Warren, Richard Dudgeon, Anna Zadorozhna, Omelyan Tkach, Vasyl’ Kryvenko, Mariya Lyashkivska is revealed in the interaction of conditionalities, in the ability of individual self-realization. Though there are some similarities in the dramatists’ plays, at the same time the originality of every image can be seen.

B. Shaw’s personalities reflect national characters; underline the variety of the English mentality. Among them the personages of Vivie Warren, Richard Dudgeon, John Tanner are worthy of special attention. These personages are characterized by sceptic attitude to life. They expose misleading conditionalities that exist in the society, reveal the world of unquestioning truth that is built on the ossified conceptions. In the plays “The Stolen Happiness”, “The Teacher” I. Franko reproduced the dominant features of the Ukrainian mentality. The dramatist represented significant psychological portrait, where the inner world of a personage, his character are revealed through external circumstances. The social background helps to understand the human nature of Prokip Ryabyna, Olexa Koval’, Anna Zadorozhna, Mychailo Hurman, Omelyan Tkach, Ivan Horostil’. Their feelings, motives of deeds, evolution of characters, self-seeking, their place in life are grounded by relationship of cause and effect between a human being and surroundings. Representing the historical peculiarity of time with its customs, politics, people, I. Franko showed the socially conditioned aspiration of his personages. Here the author’s analytical style can be seen, which is directed to the investigation of the causes of appearance and the study of the character types that are closely connected with the social surroundings. In the plays “Ryabyna”, “The Stolen Happiness”, “The Teacher” this connection is the main power of dramatic passions and events. Penetrating into the contemporaries’ consciousness, V. Vynnychenko depicted them through the appropriate characters of real living prototypes. Their collisions are caused by realizing absolute ideas that develop into the unavoidable gap between ideal and its difficult personification in life. The researches of the creative interrelations between V. Vynnychenko and West European dramatists of that time showed some typological similarities caused by the introducing of discussion into the structure

of the play. Like H. Ibsen and B. Shaw, who wrote intellectual dramas, the author of the drama “Disharmony”, raises the problems of young generation, using a peculiar artistic means – wordy collision.

It has been found out, that the overestimation of the ethical values in the culture of Western and Eastern Europe at the end of 19th – the beginning of the 20th century had an influence on the literary interests of B. Shaw, I. Franko, V. Vynnychenko. That is why, the dramatists introduced their own novelty in the artistic-aesthetic dimensions of literary characters.

Key words: conception of a personality, poetics of character-drawing, realistic drama, scientific realism, literary thinking, comparative discourse.

Підписано до друку 13.02.2009 р. Формат 60x84/16.
Гарнітура Times New Roman. Папір офсетний.
Ум. друк. арк. 1, 16. Наклад 100 прим. Зам 0180.

Видавець Святослав СУРМА
(Св. серія ДК 2894 від 5 липня 2007 року)
вул. Бориславська, 8 Дрогобич, 82100
тел. (8-0324) 41-07-47, ел. пошта: surma2008@gmail.com

